

MAGYAR MŰSA.

Költ Bétsben 8. Septemberben 1787.

Az el-kezdett munkának Folytatása.

A Fordító az Eredeti-írástól semmit el-ne végyen: tehát ékezlégeitől se foszsa-meg; és, ha a két nyelvnek külömsége meg-nem engedné, ugyan azon szépségeket a fordításba-is által-vinni, tehát a szépségeket szépségekkel tseréllye-fel.

De az Eredet-íráshoz toldani se szabad semmit. Nints tehát *justa* a Fordítónak, az Eredeti-írást *szébbíteni*. Oly Írásokban-is, mellyek egyébként a nagy elmének 's Mesterségnek remekjei, találhatni hamis gondolatokat, lankadt rendeket, idéltlen szó-ejtéseket, erőltetett ugrásokat. *Quandoque bonus dormitat Homerus.* Horat.

II.

Különös Regulák.

Hogy a Fordítás hív, és szorgalmatoson ki-dolgozott légyen, szükséges, hogy elsőben: ugyan azon dolgokat, mellyek az Eredet-írásban vagynak, se többet, se kevesebbet; és egyszersmind: ugyan azon renddel, magában foglallya. Sokasítás, kevesítés, a dolgoknak máshová helyeztetése; hibák, mellyeket a Fordítónak kerülni kell,

T t t

A' for-

A' fordításban az Eredeti-írásnak gondolatait is mind, és edgyes edgyik ki kell fejezni, semmit hozzá toldani, semmit ki nem hagyni, semmit másóvá által-tenni. Vagyon minden gondolatnak tulajdon *színe*, tulajdon *árnyékozattya*, és tulajdon különös *érdeme* a). Vagynak igaz, és hamis; hihető és hihetetlen, mély és eleven; nemes és nemtelen; bő és sovány; világos és homályos; meg-határozott és két-értelmű gondolatok 's t. Meg kívántatik a' fordítótól, hogy nem tsak minden gondolatot közönségesen ki-fejezzon; hanem annak színét, árnyékozattját, és érdemet is az Eredet-írásnak semmi hibáit: de annak főbb ékességeit se szabad ám kevesítenie, vagy el-múlasztania. Mivel az embereknek értelemek minden időben, minden ég alatt, majd tsaknem ugyan az; tehát ritkán fog meg-történni, hogy a' Fordítónak elegendő oka legyen, a' gondolatoknak az Eredet-írás-ban lévő rendétől el távozni.

Mivel a' *szók* és *ki-fejezések* képei a' gondolatoknak, tehát igyekezzék a' Fordító az Eredet-írásnak mássát, 's mennyire tsak lehetséges, ahhoz ezekben is tökéletesen hasonlóvá tenni. Minden nyelvben vagynak tulajdonos és ábrázoló, hathatós és erőtlen, illendő és goromba, fontos és üres, tüzes és fagyos, természetes és erőltetet, kellemetes és kedverlen ki-mondások 's t. A' Fordító, kinek az Eredet-írást se szebbíteni, se kortsósítani nem szabad, éppen azokat a' szó-éjtéseket keresi-fel a' maga nyelvében, a' mellyekkel a' munka iratodott az eredetiben; és ha talám néha néha nem talállya éppen azokat

a) Ez a' három szó-éjtés a' Kép-írás' mesteriségéből van költsőnezve. *Árnyékozat*, *Schattírung*.

kat olyankor annyit-érökkel váltya-fel őket. Ha p. o. az eredeti-írásnak felséges hangozattját el-nem érheti, tehát, ha külömben az illetén tserét a' tárgy-nak minéműsége meg-szenvedí, valamelly eleven vagy velős szó-éjtéssel fehélyt magán 's t.

Néha a' nyelvnek hajthatatlansága vagy szegény-sége nem engedi-meg a' Fordítónak, éppen oda alkalmaztatni valamelly szépséget, a' holott az az Eredeti-írásban helyheztetett. Illyenkor ezt a' kárt más alkalmas helyen kell ki-pótolni, hogy a' Fordítás, leg-alább az egészre nézve, az Eredet-írásnak szépségeiből semmit se veszjejen. Önnön-magától eretődik, hogy akármelly jó fordításban minden idegen szókat, mellyek nállunk polgári jussal még meg-nem ajándékoztattak, mint meg-meg annyi barbarismusokat, szorgalmatosan el-kellesték kerülni; nem lehet mindazonáltal a' Fordítónak vétekkül tulajdonítani, ha az Eredeti-írásban találtató új dolgokat és gondolatokat ő-is új szókkal fejezi ki. Ez koránt se rontya, sőt gazdagítja nyelvünket. De —

A' nyelvnek mivelésében különös gondos vigyá-zással kell lennünk. Túrhetetlen némeily Újítoknak szokások, kik az ő tfupa vény-mény-vány-mány-dilem-dalom végezetű, 's több efféle két ölnyi hoz-fzaságú idélen szavaikkal rútíttják könnyű folyású nyelvünket; mellyeket nem tsak nem érhetni, de még tsak ki-is alig mondhatni. Valóban e' szót: *Termé-szet-é-de-mé-nyes-fég* félve kell a' született igaz Magyar-nak-is szájába venni, ne hogy ki-mondásával nyelve ki-fitzamodgyék.

Némelleyek ismét annyira ragafzkodnak az idegen, kívált Deák szókhoz, hogy gyakran, a' mit nyelvün-ken az könnyen és jól ki-ejthetnének, idegennel feltserélik. Az illyen hibák, főképpen még most, annyival vesze-
del-

delmesebbek, mennyivel nevezetesebbek az Írók, kik azokkal kezdenek élni. *Héró, Monstrum, Hipokritaság, disputálni, 's a' t.*

Mások, mivel nem tuggyák, mitfóda Könyvek Irattattak már nyelvünken, vagy elégtelenek, avagy leg-alább nem akarják azokat hasznokra fordítani, elhitetik magokkal, hogy, hatsak idegen szavaikkal nem zavarják, az igaz Magyar meg-nem értheti Írásaikat; és, mivel a' nyelvet annak tellyes mivoltában nem esmérük, elég vakmerők azt állítani, hogy a' mi nyelvünk a' házi és mezei közönséges dolgokon kívül alig terjedett, légyen, még pedig ha imitt-amott deák szókkal élünk-is; — sőt nem általlyák oktanan büszkeségnek nevezni, ha a' magyar nyelvet a' jelesebb tudományokra nézve alkalmatlannak esmérni nem akarjuk. Az a' Magyar Könyv-szerző, ki ezeket írni méréfzli, a' Frantziákat hozza például, kik a' magok nyelvét számtalan Deák szókkal bővíteni igen illendőnek tartották; — csak az vólt itt még hátra, hogy ebben az Olaszokat nevezte vólna, vagy mivel közelebb lakik emezekhez az Oláhokat — Én azt tanátsotam vólna ennek az Orvas Könyv-szerzőnek, hogy nézte vólna meg előbb, ha nem írtanak-é már mások arról a' Tudományról nyelvünken, kik néki az ollyatén szókra útat mutátnának; 's úgy írta vólna osztán Magyarúl Magyar *Diaetetikáját.* —

A' Magyar nyelvnek illy igazságtalan ítélőirők csak azt hozom még itt elő, a' mit *Kornélj Czid* nevű Szomorú-Játékának Méltóságas Fordítója (kinek nagy érdemei közzé azt-is méltán számlálhatni, hogy ő vólt az első közzül, kik Nemzetünkkel a' két sorú Verset leg-inkább meg-kedveltették) ez előtt már 14 esztendőkkel mondott vólt: „A' magyar nyelvnek szükségét, 's az erős indúltatok' nyomos ki-fejezésére való

való elégtelenségét nem hántorgathatod; mert féltő, hogy magadat el-árúlod, hogy még született nyelvedet se tudod.“

Minden nyelvben találhatunk oly szó-ejtések, nevek, mellyek a' másokra fordíthatatlanok. Ide tartoznak p. o.

1) Többnyire minden különös Tisztségeknek, Méltóságoknak, Rendeknek neveik; úgymint *Ephorus*, *Areopagita*, *Dictator*, *Triumvir*, *Triumviratus* (Hármas Vitézek *Bessenyei György* Ur szerént) *Patricius*, 's t.

2) Mértékeknek, fontoknak, pénzeknek, külömbféle nemeik, mint: *Epha*, *Talentum*, *Sestertium* b), *Louis d'or*, (ezt *Bárótzsi Sándor* Ur után talám már bátrabban *Lajos Arannyának* nevezhettyük) *Sterling*, *Guinee*, 's t.

3) Némelly szabadabb és néha otsmány mondások, mellyek p. o. hajdan a' Görögöknél és Deákoknál minden botránkoztatás nélkül nyilván íratathattak, mi nállunk pedig az illendőségnek törvényeit meg-sértenék. Ezeket úgy kell fordítani, hogy közöttünk pirulás nélkül olvastathassanak: mindazonáltal jól tfelelfszi a' Fordító, ha olyankor, hívségének bizonyosságául, azon szókat az eredeti nyelven-is oda-függeszti.

A' Köteleltségek, mellyekhez magát az embernek, a' beszédnek módgyaira, és a' szóknak öszve-kötésére nézve tartani kell, igen nehezek. Tudgyuk, melly erőslé, melly hathatóslá, melly elevenné válhat némelly randulások által a' dolgoknak elő-adása. A' Fordítónak igazsággal, semmi ki-ejtést, semmi rándú-

dú-

b) A' 'Sidó, Görög, Római, és Magyar régi pénznek neveiről lásd *Páriz-Pápaít* Deák Szó-Tárjának végén.

dúlást, már akár szépítse, akár kortfosítsa az a' beszé-
det, ki nem kell hagyni: leg-alább, ha egyébként
nem lehet, annyi-érővel kell azt ki-pótolni. A' So-
loecismusok, hibák, mellyek olly szó-ejtéseknek özf-
ve-körésökből állanak, mellyek a' nyelvnek különös
tulajdonságához képpest egybé nem köttethetnek,
szervedhetelenné tészik a' fordítást. Éppen olly ke-
véssé tűrhetők ennek a' termékeny anyának gyermekei,
tudni-illik: a' *Græcismus*, *Latinismus*, *Galicismus*,
Italicismus, *Germanismus* 's t. Azomban az elmés
Fordító a' szóllásnak bizonyos új alkalmaztatásaival,
mellyekre néki p. o. az eredet-írásban valamelly kü-
lönös hatharós mondás, vagy eleven gondolat alkalmatosságot ad, ékesítheti mindazonáltal, vagy-is in-
kább az eredeti-íráshoz hasonlóvá teheti fordítását.
Szabad igen-is a' pallérozattabb nyelveknek szépsé-
geikből nekünk-is holmit költsönezniük, csak hogy
az ilyen költsönbzés igen szembe tűnő, 's a' nyelv-
nek természete ellen ne légyen. Nem keveset nyert
már ez által a' mi nyelvünk. A' Magyar *Kassandrá-
nak*, *Erköltsi Mesék*' és *Leveleknek* Írója bizonyára,
's nem külömben *Lucanus*' első Könyvének Fordító-
ja-is (kinek a' M. nyelv' művelésében tett nagy fá-
radtságait 's érdemeit még sokan nem akarják meg-es-
mérni) olly szerentséfen loptak-bé nyelvünkbe holmi
ídegen szépségeket, hogy azokat az olvasás közben
csak észre-is alig vészted, 's nem-is miut újságokat,
hanem mint már esméretes kedves óságokat úgy
nézed.

Igaz ugyan, hogy, a' mennyire csak lehetséges,
szóról szóra kell fordítani: de igen gyakran meg-tör-
ténik, hogy azt tfelekedni nem lehet. Majd a' nyelv-
nek különbsége, majd az értelmesség, majd ismét a'
jó hangozat akadályoztattya a' Fordítót, az Eredeti-
írást

írást szóról szóra követhetni. Vagynak szegény, és gazdag, hathatós és erőtlén, könnyen-hajló és hajthatatlan nyelvek s. t. A' honnét ki-tetszik, hogy nem mind edgyik egyenlőül alkalmas a' fordításra. A' mostani Európai miveltebb nyelvek között erre nézve az Olafzt tartják könnyebbnek: a' Frantziákéban ellenbe majd minden nyomon akadályt talál a' Fordító. A' Németeké se nem olyan nehéz a' Fordításra mint a' Frantzia, sem olly könnyű mint az Olafz; mintedgy a' közép helyet foglalja közöttök c). A' Görögöknek és Deákoknak tellyes hatalmokban volt szavaiknak öszve rakása: a' beszédnek hol eleire, hol végire, hol közepire tehettek majd minden szót, a' mint t. i. a' dolognak természetes rendi, vagy a' ki-mondásnak hathatósága, vagy a' jó hangozat, edgy szóval, a' beszédnek haszna, kívánta. — Ha már ezek az elő-fzámláltt nyelvek-is edgymásra való nézve olly nehézségeket szenvednek a' fordításban: micsoda akadályokat nem fog találni, ha ki azokból a' mi nyelvünkre akar valamit által-tenni? a' mi nyelvekre, mellynek ezekkel semmi atyafisága, semmi köze, semmi hasonlatossága nintsen? — Ugyan ez a' nagy különbség okozta némeltyekben ama' bal vélekedést, kik a' nyelvnek belső tulajdonát nem tekintvén, tudatlanságok helyett annak elégtelenségét vakmerőül vádalták.

Az

o) Ez koránt sem ellenkezik Ráth Mátyás Úrnak a' német nyelvről jelentett ítéletével, ki azt minden ő néki esméretes nyelvek között leg-nehezebbnek lenni állítja; — mért igen nehéz lehet valamely nyelv magában, a' nélkül, hogy azért a' fordításra-is leg-alkalmatlanabb legyen. — Lásd a' Német, Magyar és Deák Szó-Tárról tett *Német Tudósítását*, a' mellyből edgyszermind a' közzítendő munkának mivoltáról-is ítelhetsz.

